

מִי הָיָה הַיּוֹם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 233

הלכות פורים שחל במוצש"ק

אדר ב' תשע"ד

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהמ"צ "דברי שור" ב"ב

דיני תענית אסתר מוקדם

תענית מוקדמת

אם חל פורים ביום ראשון, מקדימים להתענות ביום חמישי (שו"ע סי' תרפ"ו, ב'), כי בערב שבת אין קובעין תענית בתחילה, והטעם לפי שרגילים להרבות בו בסליחות ותחנונים, ובערב שבת אין זמן לכך דעסוקים בהכנות צרכי שבת ("טור"). והב"י כתב בשם הרמב"ם טעם אחר, כדי שלא יכנס לשבת מעונה מפני כבוד שבת (משנ"ב ס"ק ג'). ואף שבשו"ע (סי' תקי"ג) כתב שכל הצומות שחלים בשבת דוחים ליום ראשון והטעם דאקדומי פורענות לא מקדימים, מ"מ תענית אסתר אינו צום של פורענות רק זכר לנס, ועוד משום שא"א לאחר ליום ראשון שהוא פורים.

"אבינו מלכנו" ותחנון

בכל שנה אין רגילים לומר "אבינו מלכנו" ותחנון במנחה של תענית אסתר, כיון שהוא ערב פורים. אבל בתענית אסתר מוקדמת אמרונן "אבינו מלכנו" ותחנון מכיון שאין זה ערב פורים.

שכח ואכל ביום התענית

מי שהיה בדרך ושכח שמתענים ביום ה' ואכל, ובלילה בא אל ביתו ושמע שהעולם התענו היום, יתענה למחר בערב שבת (משנ"ב ס"ק ג').

שאלה: שכח ואכל בשוגג ונזכר באמצע התענית, האם מספיק לגמור הצום כמו בשאר תעניות, או חייב לצום יום שלם למחרת ביום שישי?

תשובה: ישלים התענית כמו שאר תעניות ולא חייב לצום למחרת, והא דכתב המשנ"ב שאם הגיע לביתו בלילה ונודע שביום היה תענית, צריך לצום למחרת ביום שישי, התם משום שכל היום עבר עליו בלי תענית, וכלי כוונה לצום, משא"כ בזה שבעצם הוא צם רק אכל בטעות, הוי כמו שאר תעניות שמשלים אותו יום ודי (הגר"נ קרליץ שליט"א, והגר"ח קניבסקי שליט"א).

חתן בתוך ז' ימי המשתה

יש סוברים שחתן בתוך ז' ימי המשתה פטור מלהתענות בתענית אסתר (שע"ת סי' תרפ"ו בשם בר"כ"י ו"חיי אדם" כלל קנ"ה ס"ג, וקישו"ע סי' קמ"א ס"ג). וכן הורה ה"חזון איש" זצ"ל שחתן וכלה בימי שבע הברכות שלהם אין להם להתענות בתענית אסתר ("חוט שני", הל' שבת ח"ב עמ' ש"ב).

אם הקדימו התענית ליום ה' יש להקל בחתן ביום חופתו יכול אחר החופה לאכול (שעה"צ סימן תקנ"ט ס"ק ל"ב, וסי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

ברית מילה ביום חמישי

אם חל ברית מילה ביום חמישי (תענית אסתר מוקדמת), יש סוברים שיאכלו כל הקרואים אפילו בשחרית, ולמחר יתענו כולם (רמ"א סי' תרפ"ו ס"ז).

ויש סוברים שאין לשאר הקרואים לאכול בסעודת הברית, ויעשה בלילה, אבל בעלי הברית שהם הסנדק, המוהל, אבי הבן ואמו מותרים לאכול. וא"צ להשלים (משנ"ב בשם הט"ז ו"אליהו רבה"). וכל מקום יעשו לפי מנהגם ("כף החיים" ס"ק כ"ח).

עלייה בתענית אסתר לבעל ברית

בעל ברית שלא צם, לא יכול לקבל עלייה לתורה במנחה, כיון שאצלו אין תענית כלל ("מקור חיים" סי' תקס"ו), אבל בבוקר, הגם שקוראים "ויחל", שהוא קריאה של תענית, יכול לקבל עלייה, כיון שזה יום חמישי שבין כך יש חיוב קריאת התורה יש לסמוך על המקילים שבכ"ה"י יכול לקבל עלייה (הגר"נ קרליץ שליט"א).

קטן שהגדיל ביום שישי

קטן שנעשה בר מצוה ביום שישי, י"ב אדר, הגם שלא צם ביום חמישי (הגם שזו תענית מוקדמת, שבשבת, שהיא י"ג באדר, אז הוא כבר בר מצוה), מ"מ כך תקנו שזה הזמן ולא צריך לצום ביום שישי כשהוא כבר בר מצוה (וע"ע "שלמי תודה" בזה).

תנינת מחצית השקל

כל שנה נוהגים לתת מחצית השקל בתענית אסתר לפני מנחה (רמ"א סי' תרצ"ד) והשנה שתענית אסתר מוקדמת, נותנים מחצית השקל ביום חמישי סמוך למנחה.

להתרחץ ולהתחנות בתענית אסתר

תענית אסתר אינה מד' תעניות שהם מדברי קבלה, ולכן מותר להתרחץ בה, (ובפרט כשחל בערב פורים וכוונתו לכבוד פורים), ולא הוי בכלל הד' תעניות שכתב המשנ"ב (סי' תקי"ג) שבעל נפש יחמיר בהם שלא להתרחץ ("ניטעי גבריאל" פי' ז' סעיף י"א).

וכן מותר לכתחילה לעשות נישואין בליל תענית אסתר (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

הקדמת מעריב בתענית

הרבה נוהגים להקדים ולהתפלל מעריב במוצאי תענית ואפילו בתענית אסתר שחלה ביום חמישי שאין אחריו קריאת המגילה, משום שלא להטריח על הציבור, ובכל זאת יש להיזהר אח"כ לחזור ולקרוא קיש ("ארחות רבנו" ח"ג עמ' ל"ד בשם "החזון איש" זצ"ל וה"קהילות יעקב" זצ"ל).

דיני פורים שחל במוצש"ק

הכנת קריאת המגילה בשבת

שאלה: כשחל פורים במוצאי שבת, האם מותר להכין קריאת המגילה בשבת?

תשובה: כתב ב"שערי תשובה" (או"ח סי' ש"ז סק"א) בשם הרדב"ז שאסור לקרוא ספר בשבת כדי להכיר מקום שצריך להגיה אותו למחר. אבל אם מכוון לקרוא ואם ימצא טעות יגיה למחר – מותר. וכוונתו שאם מכוון לשם לימוד, מותר אגב זה גם להגיה. אבל לכתחילה לשם הגהה, אסור משום "ממצוא חפצך", וכמבואר בתשובה שם.

ובשו"ת "התעוררות תשובה" להגאון רבי שמעון סופר זצ"ל (ח"ב סי' קס"ח) כתב לגבי מי שמעיין כל השבוע בכתבי יד שרוצה ליתנם להדפיס, ומגיה את הכתבים בקושיות והגהות כדי שיהיו ראויים לדפוס, מותר גם בשבת ללמוד מתוכם ולראות בהם חידושי תורה, ובתנאי שיצניע את כלי הכתיבה בארגז ויסגרנו במפתח, כדי שלא יבוא בקלות לידי כתיבה, ולא חוששים שיקח המפתח, כי בינתיים יזכור שהוא שבת.

וכן הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל שמותר ללמוד בשבת דברים שצריכים לדעת לבחינה או ללימוד ביום חול, מכיון שכבר בשבת יש לו את הידיעות והלימוד, ובשבת עצמה נהנה ממעשה הלימוד הזה, ממילא נחשב דבר זה צורך שבת. ולפי"ז יהיה שמותר ללמוד קריאת המגילה בשבת, ואין בזה חשש הכנה, וכן הורה הגר"נ קרליץ שליט"א.

האם בשבת המגילה מוקצה

פלגי האחרונים בט"ו שחל בשבת בעיר מוקפת חומה, אם המגילה מוקצה או לא (עי' משנ"ב סי' תרפ"ח ס"ק י"ח). אבל שאר השבתות כגון שבת ערב פורים כו"ע מודים שאין המגילה מוקצה ("שערי תשובה" סי' תרצ"ג ס"ק ב').

הכנה משבת לחול

אסור לטלטל את המגילה בשבת (במקום שיש עירוב) ולהביא אותה לביהמ"צ לצורך הלילה. משום איסור הכנה משבת לחול, אבל אם בא מוקדם לביהמ"צ ולומד בשבת מתוך המגילה מותר.

ומסיבה זו יש בתי כנסיות שמאחרים זמן תפילת ערבית במוצש"ק בערך עשרים דקות לאחר צאת הכוכבים, כדי לאפשר למתפללים להביא את מגילותיהם במוצש"ק. ושאר בתי כנסיות מכריזין שיביאו המגילה לביהמ"צ לפני שבת.

וכן אסור לומר: "אני הולך לישון בשבת כדי שיהיה לי כוח למוצש"ק" אבל מותר לחשוב כך (מג"א).

קריאת המגילה בשבת מפלג מנחה

שאלה: מי שאנוס, האם יכול לקרוא את המגילה בשבת אחה"צ

בית הוראה ע"י ביהמ"צ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח כל ימות השבוע (א' - ו') : בבוקר בין השעות 09:00 - 09:30, אחה"צ (א' - ה') בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

03-6197674

בית הוראה ע"י ביהמ"צ "דברי שיר"

לאחר פלג המנחה?

יסוד השאלה הוא דאיתא בשו"ע (סי' תרצ"ב) מי שהוא אנוס וכיון יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה, עיי' שם, וא"כ האם הי"נ אפשר לקרוא את המגילה בשבת לאחר פלג מנחה.

תשובה: יש סוברים שכל זה ביי"ג אדר שחל בחול, אבל י"ג שחל בשבת אסור, דכמו שחל פורים בשבת גזרו שלא לקרותה שמא יבוא לטלטל ד' אמות בשבת, הי"נ בזה (מג"א שם), ויש סוברים דוקא כשפורים חל בשבת שכולם מקיימים את המצוה, יש חשש שיבואו לטלטל, משא"כ כשרק יחיד מקיים מצוה, אם יבוא לטלטל ברשה"ר יזכירוהו על כך, ומה"ט במילה שחל בשבת לא גזרו שמא יטלטל הסכין או התינוק (הגה"ת חת"ס סי' תרפ"ח, והא דהמג"א לא חשש לסברא זו, כתב בהג"ת "ברוך טעם" משום לא פלוג).

ועיי' פמ"ג (סי' תרצ"ב מ"ז) דיש להסתפק אם אפשר לקרוא המגילה בבין השמשות לפני מוצש"ק, כעין שמצינו (שו"ע סי' שמ"ב) דבין השמשות בכניסת השבת לא גזרו משום שבות, אפשר הי"ה במוצש"ק.

"צדקתך צדק"

אם חל פורים במוצש"ק, אין אומרים "צדקתך צדק" באותה השבת שהוא ערב פורים, כמו שאין אומרים תחנונים בערב פורים שחל בחול (משנ"ב סי' תרפ"ג, ג).

המשכת סעודה ג' לביל פורים

אם יש איסור טעימה לביל פורים לפני המגילה, מ"מ כל זמן שממשיך סעודה שלישית של שבת, עדיין קדושת שבת עליו, ויכול להמשיך סעודתו, כמו בכל מוצש"ק (הגר"נ קרליץ שליט"א).

המשיך סעודתו לאחר לילה

שאלה: כשחל פורים במוצש"ק, וסעודה שלישית בשבת נמשכת לתוך הלילה, וגם אכל כזית פת במוצש"ק, האם יש לו להזכיר "על הנסים" בברכת המזון?

תשובה: אין לומר "על הנסים" בברכת המזון אפילו אם אכלו כזית פת במוצש"ק, ואפילו לנהוגים כמו ה"ט"ז (סו"ס קפ"ח) לענין ר"ח שחל במוצש"ק שצריך להזכיר גם "רצה" וגם "יעלה ויבוא" (מובא במשנ"ב שם סי' ג'), בזה אין להזכיר "על הנסים" כיון שהזכרת פורים אינו אלא רשות (משנ"ב שם). ועוד טעם מובא כי הזכרת "על הנסים" באה לפני אמירת "רצה" ולכן יש יותר מקום לחשוש לתרתי דסתרי משא"כ בר"ח שאומרים "יעלה ויבוא" לאחר "רצה", ולפי טעם זה עכ"פ לכתחילה יש להיזהר לא לאכול פת לאחר צאה"כ.

שתיית מים במוצש"ק

בכל מוצאי שבת מותר לכתחילה לשתות מים לפני הבדלה, וכמבואר בשו"ע (סי' רצ"ט), אולם בפורים שחל במוצש"ק, לפני קריאת המגילה שכתב המשנ"ב (סו"ס תרצ"ב) שאפילו טעימה בעלמא אסורה, אי"כ לכתחילה לא ישתה אפילו מים לפני גמר קריאת המגילה. אולם לפי מה שביאר ה"אליה רבה" שהטעם שהחמירו בזה אפילו בטעימה בעלמא, משום שאחרי התענית יש חשש שמא ימשך, עיי' שם. לפ"ז במוצש"ק שלא צם כל היום, שפיר מותר לטעום לפני המגילה וכמו לפני שאר המצוות.

מגילה או הבדלה קודם

שאלה: האם יש להבדיל או עכ"פ לברך ברכת "בורא מאורי האש" לפני קריאת המגילה, כמו שמצינו שיש נוהגין כן לענין תשעה באב שחל במוצש"ק, לפני קריאת מגילה איכה?
תשובה: לענין הבדלה כתב הרמ"א (סי' תרצ"ג, א') "וקוראים המגילה "ואח"כ מבדילין" עיי"כ.

וה"מ בקריאה בציבור, אבל יחיד הקורא בביתו, וכן הבא לביתו לאחר קריאת המגילה בביה"כ, והולך לקרוא שוב להוציא בני ביתו, צריך להבדיל קודם ואח"כ לקרוא את המגילה ("דעת תורה" ו"כף החיים" שם).

ולענין ברכת "בורא מאורי האש" המנהג הוא לא לברך לפני קריאת המגילה בביה"כ, ודוקא בתשעה באב דאין מבדילין אח"כ משום הכי אומרים ברכת "מאורי האש" לפני המגילה משא"כ בפורים דמבדילין עדיף לסדרו על הכוס, ומשום חשש דנהנה מהאור קודם ברכה ליכא, דכבר נפטר בברכת "יוצר המאורות" ("בית יוסף" שם).

נזכר באמצע המגילה שלא בירך ברכת המזון

שאלה: באמצע קריאת המגילה נזכר שלא בירך ברכת המזון לאחר אכילת סעודה שלישית, ואם ימתין עד סוף קריאת המגילה, יעבור שיעור "כדי עיכול", מה עליו לעשות?

תשובה: כיון שיפסיד ברכת המזון יפסיק ויברך ברכת המזון ואח"כ ימשיך המגילה במקום שהפסיק, כמבואר בשו"ע (סי' תר"צ סעיף ה') שאם הפסיק באמצע המגילה ולא הסתיח דעתו ממנה ימשיך ממש (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

נשתתק הקורא באמצע המגילה

אם נשתתק הקורא באמצע המגילה, דעת האחרונים דא"צ הקורא

השני העומד תחתיו להתחיל בראש רק יתחיל ממוקום שפסק הראשון דהוא טרחא דציבורא (משנ"ב סי' תרצ"ב סי' ב'), ומסיים שם (ועיי' ב"שערי תשובה").

והנה ב"שערי תשובה" כתב היות שכל הטעם שלא חוזרים משום טרחא דציבורא, ולכן "אם לא קרא רק קצת פסוקים אינו נאריך טרחא ויתחיל מראש, וגם נראה אם רוב הציבור מסכימים שיתחיל מראש, וליל פורים במוצאי שבת טוב להתחיל מראש, שלא יהיה נפשם עגומה בקריאה לחציין.

חוזרים מירושלים במוצש"ק

אם בני עיר שהיו בשבת זו (י"ג אדר) בירושלים, וחוזרים במוצש"ק לעירם חייבים בכל המצוות של י"ד (הגם שחוזרים לאחר צאת הכוכבים, "חזון איש" הל' מגילה סי' קנ"ז), ויכולים כבר לקרוא את המגילה בירושלים עם ברכה (הגר"נ קרליץ שליט"א, וכן נוהגים). אבל יש להקפיד שהבעל קורא יהיה גם הוא מבני עיר, ולא מבן כרך.

סעודת ליל פורים

אם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (רמ"א ריש סי' תרצ"ה), ואפילו כשחל פורים במוצש"ק שעשה סעודה חשובה בסעודה שלישית, מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים, אך אינה סעודה כמו למחרת ששם צריך להרבות יותר (משנ"ב שם).

אכילת בשר במוצש"ק

כתב המג"א בשם ה"יכל בוי", יש שאין אוכלין בשר לביל פורים כדי שלא יטעו לומר שהוא סעודת פורים, וענין כזה תלוי לפי מנהג המקום (שעה"צ סי' תרצ"ה סי' י"ב), וכל זה לביל פורים רגיל, אבל במוצש"ק שיש מצות סעודת מלוה מלכה, ויש מעלה להדר אותה בבשר כמבואר במשנ"ב (סי' ש' סי' א') בודאי מותר לאכול בשר אף שהוא ליל פורים, מכיון שיאמרו שזה משום סעודת מלוה מלכה.

מתנות לאביונים בן י"ד לבן כרך

דעת הרבה פוסקים שכן י"ד לא יוצא ידי חובה של מתנות לאביונים אם נותן לבן ט"ו משום שצריך פורים גם לנותן וגם למקבל ("חזון איש" דינים והנהגות פי' כ"ג סי' י"א), ולכן יש עצה שכן ט"ו יבוא לשהות בעיר בי"ד כדי שיהא לו דין בן פרוז (הגרש"ז אויערבך זצ"ל). השנה (תשע"ד) שפורים חל במוצש"ק אם יבוא בן מוקף חומה לעיר רק במוצש"ק יש לדון אם אפשר לתת לו מתנות לאביונים. והנה לשיטת המשנ"ב (סי' תרפ"ח סי' י"ב) כיון שהגיע לפני עלות השחר יש לו דין בן עיר ויכול לקבל, אבל לשיטת החזו"א (סי' קנ"ב סי' ו') הכל תלוי היכן הוא נמצא בכניסת ליל י"ד, וא"כ בזה לא נעשה בן עיר ואי אפשר לתת לו מתנות לאביונים.

סעודת שבע ברכות בפורים

שאלה: היתה חתונה ב'ט' אדר, והיום האחרון של השבע ברכות הוא ביום הפורים, כמה צריכים לברך ברכת המזון כדי לברך שבע ברכות לפני השקיעה?

תשובה: לא צריך שכולם יברכו ברכת המזון, אלא מספיק אם עשרה מברכים ברכת המזון וגם השבע ברכות, ואח"כ יכולים להמשיך לאכול ולשמוח עוד דהא מצוה בשמחה בשני הימים (הגר"נ קרליץ שליט"א, וכעין מש"כ המשנ"ב, סי' תרצ"ה סי' ט"ז).

כמו כן יש להיזהר שהחתן גם הוא יברך ברכת המזון כיון שהברכות הם לכבודו (הגר"נ אלישיב זצ"ל).

שושן פורים

קריאת התורה בשושן בפורים

שאלה: כשחל שושן פורים ביום שני, ובשושן פורים נוסע בן עיר לירושלים בבוקר, האם יוצא ידי חובת קריאת התורה בקריאת "ויבא עמלק"?

יסוד השאלה כיון שנוסע רק בבוקר ואינו מתחייב במצוות היום כלל, אי"כ צריך לשמוע קריאת התורה של פרשת השבוע, ובירושלים קוראים "ויבא עמלק", שהיא פרשה אחרת לגמרי.

תשובה: יסוד תקנת קריאת התורה באמצע השבוע כדי שלא ילכו שלושה ימים בלי תורה, וכמבואר בגמ' (בי"ק פ"ב), ואין חיוב לקרוא דווקא פרשה זו (ופעם היו גומרים כל התורה בארץ ישראל רק בכמה שנים), ולכן יעיקר ששומע קריאת התורה, וכיון ששמע קריאת פי' "ויבא עמלק" יצא, ורק אם בני י"ד עושים מניין לעצמם יש לקרוא פרשת השבוע. (הגר"נ קרליץ שליט"א, ועיי' "שערי תשובה" סו"ס תרצ"ב בשם "שבות יעקב" שכן כרך יכול לעלות בעיר לפרשת "ויבא עמלק" ביום י"ד אפילו כשלא חל בשני ובחמישי).

צירוף למנון בן י"ד

וכן אם בשושן פורים בירושלים יש תשעה אנשים יכולים לצרף בן עיר להשלים מנין לקריאת התורה בבוקר של פרשת "ויבא עמלק", או למנחה לומר חזרת הש"ץ עם "על הנסים" הגם שכן עיר אין לו פורים היום, דסו"ס זוהי אותה תפילת שמונה עשרה (הגר"נ קרליץ שליט"א).